

сиротства в умовах городського територіального союбщества. Определена суцність и содержание процесса превенции социального сиротства с точки зрения социальной педагогики. Раскрыто структурные компоненты системы социально-педагогической работы по превенции социального сиротства в условиях территориального союбщества города.

Ключевые слова: превенция, социальное сиротство, территориальное союбщество города, концепция, социально-педагогическая работа по превенции социального сиротства в условиях территориального союбщества города, системно-комплексная организация.

KALCHENKO LARYSA. *Prevention of social orphanhood in the conditions of the city's territorial community: the conceptual framework.*

In the article presents conceptual provisions of the prevention of social orphanhood in the conditions of the city's territorial community, which are the theoretical and methodological basis of the system-complex organization of social-pedagogical work on the prevention of social orphanhood in the conditions of the urban territorial community. The essence and content of the process of social orphanhood prevention from the point of view of social pedagogy are determined. The structural components of the system of social and pedagogical work on the prevention of social orphanhood in the conditions of the city's territorial community are revealed.

Key words: prevention, the child abandonment, city's territorial community, the concept, socio-pedagogical work on the prevention of social orphanhood in the conditions of the territorial community of the city, system-integrated organization.

УДК 378.127:34-12

Карпенко О.Г.

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються педагогічні можливості, які при певних методах і формах позанавчальної роботи впливають на соціальний розвиток і становлення студентів; визначаються шляхи оптимальної педагогічної взаємодії; визначено складові та конкретизовано поняття «громадянське становлення», «психологічне становлення»; визначено загальні ознаки соціально-виховної діяльності; розкрито напрями та форми роботи позанавчальної студентської діяльності з метою їх участі у соціально-виховній роботі.

Ключові слова: громадянське самовизначення, соціально-виховна діяльність, соціально-педагогічні ситуації, позанавчальна діяльність, соціально-громадянська спрямованість.

Проблеми сучасного суспільного розвитку, особливо в умовах становлення громадського суспільства в Україні невіддільні від розуміння цінностей. І однією з найважливіших характеристик зрілої особистості є її ціннісні орієнтації.

Метою статті є ціннісні орієнтації, які, як один із центральних особистісних утворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності і в тій своїй якості визначають широку мотивацію її поведінки та роблять суттєвий вплив на всі сторони її діяльності. Тому ціннісні утворення особистості визначають спрямованість, мотивацію, мету її діяльності. А оскільки діяльність є основою, яка дозволяє найбільше оптимально задовольняти потреби студентської молоді щодо активності його як члена суспільства, побудови нових взаємовідносин з людьми, реалізації ініціативи і самостійності, то позанавчальна діяльність є саме тією конкретною умовою, яка дозволяє включити молодь у проблеми і турботи суспільства, людей, створювати нові взаємостосунки, нову систему спілкування, що накладає на студентів нові обов'язки, високі вимоги до діяльності.

Означеній проблемі присвятили свої праці чимало вітчизняних та зарубіжних вчених (Л. І. Божович, Б. З. Вульф, О. В. Киричук, І. С. Кон, А. В. Мудрик та ін.), які вважають, що найбільш інтенсивне формування громадянської спрямованості здійснюється в старшому підлітковому віці та юнацькому віці, оскільки в цей період відбуваються надзвичайно суттєві психологічні зміни і з'являються особливості, які за певних умов життя, діяльності і виховання особистості стають стійкими її рисами.

Студентський вік (18-22 роки) характеризується як вік усвідомленого відкриття внутрішнього духовного світу, морального самопізнання, вироблення світоглядної позиції, громадянського самовизначення. А це дозволяє побачити складність взаємовідносин до себе, виявити вплив нового соціуму і нового мікросередовища, а також особливості формування в нових умовах багатосторонньої особистості.

Саме у цьому віці молоде покоління досягає досить виразного рівня інтелектуального і морального розвитку, що сприяє переоцінці попереднього досвіду, ідеалів і цінностей, виробленню системи ціннісних орієнтацій, створенню потенціальних можливостей для формування пізнавального компонента соціально-громадянської спрямованості студентів. При цьому стає досить помітним такий факт: спрямованість на майбутнє стає основною спрямованістю особистості, а в центрі уваги студента стає проблема подальшого життєвого шляху.

Для студента особливої актуальності набуває проблема не лише особистісного, а й громадянського самовизначення. На думку І. Д. Беха, А. М. Мудрика, Е. О. Помиткіна, Н. Р. Ігнатенка, молодь хвилюють надзвичайно важливі питання: як складеться майбутнє, як знайти відповідне місце роботи, як стати громадянином потрібним своїй державі. Нам потрібно враховувати той факт, що соціально-громадянське самовизначення студента здійснюється у двох площинах: з одного боку, він очікує соціальних установок, спрямованих на нього, з другого, пристосовуючи до себе різні соціальні ролі, він робить спробу сам вибрати своє у соціумі.

Водночас, відзначаючи таку ознаку студентської молоді, як неоднорідність її соціального становища, хочеться відзначити, що у цьому віці розвивається самовизначення, певна соціальна і громадянська спрямованість. А це передбачає формування у молодих людей стійких, усвідомлених уявлень про свої обов'язки і права стосовно суспільства, інших людей моральних принципів і переконань, розуміння обов'язку, відповідальності, уміння аналізувати власний життєвий досвід, спостерігати за явищами дійсності і давати їм оцінку, що загалом може сприяти формуванню пізнавального компонента соціально-громадянської спрямованості особистості.

Усвідомлення реального життя через призму особистого досвіду, уявлень характеризує процес формування соціально-громадянської спрямованості як глибоко особистісний. Це, очевидно, пояснюється ще не досить усталеною системою формування цих цінностей в умовах загальноосвітньої школи, недостатньо соціальною спрямованістю виховного процесу в ній та переглядом, переоцінкою цінностей, що й відбилося на сформованості пізнавального компонента соціально-громадянської спрямованості особистості.

Молоді важливо зрозуміти, що вона зможе дати суспільству, яке його ставлення до суспільства, довкілля і що він може мати від цього суспільства і світу. У зв'язку з цим для студентів є важливим факт позитивного ставлення оточенні до нього, тих, хто його сприймає, оцінює і розуміє. Самоусвідомлення у цей період набуває якісно-специфічного характеру, який визначається необхідністю оцінювати особливості своєї особистості з врахуванням конкретних життєвих прагнень.

Для становлення поведінкового компонента соціально-громадянської спрямованості студентської молоді важлива особливість сучасної молоді, суть якої полягає у прагненні до соціального служіння, визнання, утвердження себе як соціальної особистості. Так, скажімо, у діях молодих людей можна визначити два напрямки: по-перше, прагнення до спілкування, яке допомагає за допомогою міркувань інших перевірити власні погляди; по-друге, прагнення до відособлення для того щоб зосередитися на своїх думках, почуттях, діях, переосмислити накопичені враження.

Практика показує, що для студентської молоді, яка виходить на самостійний рівень особистісного розвитку, є особливо важливим факт зв'язку з соціумом. Саме цей зв'язок стає для неї регулярним і постійним завдяки поступовому її включенню у різноманітні види діяльності. Проте самоствердження особистості є повноцінним в першу чергу у процесі її соціально-цінної і особистісно значущої діяльності. Але межі діяльності об'єктивно обмежені як віковими особливостями і статусом молоді, так і тими умовами, в яких розгортаються її соціально-виховна життєдіяльність.

Безперечно, основним видом діяльності, в який вони зобов'язані включитися, є *навчання*. Але досвід роботи багатьох вузів дозволяє висловити думку, що одне лише навчання неспроможне задовольнити прагнення молоді до самореалізації, самоутвердження, оскільки їй потрібні джерела нових вражень, зміна видів діяльності. Для них стає важливим утвердитися не лише у ролі хорошого студента, але й у ролі соціально-діяльної особистості. Це пояснюється

тим, що вони піднялися на той рівень, коли визріває потреба посісти певне місце у соціумі: виконувати більш відповідальні доручення, вступати у нові, досить рівноправні відносини з оточенням і школярами, що є вже певною основою соціально-громадянської спрямованості особистості. Водночас, на жаль, у суспільстві в цілому, і в студентському середовищі зокрема, спостерігається і негативні тенденції, які негативно впливають на процес соціально-громадянського становлення: зростає прагнення завоювати будь-якою ціною високий статус у суспільстві, у навчальному закладі, досягнення за будь-яких умов бажано матеріального забезпечення, зростання індивідуалізму, катастрофічне збільшення числа наших сучасників, які живуть лише сьогоденним днем.

Таким чином, саме у молоді роки відбувається усвідомлення суспільних явищ, які відбивають предметний бік соціальних і моральних відносин, цінностей суспільства, розвиток соціальних почуттів і потреб, які мають громадянську спрямованість (перш за все - потреби що до взаємодії, співробітництва і відповідних мотивів, які спонукають до реалізації відносин, а також до включення у практичну діяльність, яка має соціальну спрямованість). Крім того, у цьому віці формується усвідомлення дорослості, готовності до самостійного життя, що потребує свого соціального визнання і прояву, відчуття духовної свободи і почуття самостійності. Але, як не прикро, слід відзначити, що рівень соціальної самостійності студентів, особливо перших двох курсів, часто не відповідає їх віку і статусу, що призводить до прояву таких негативних якостей як пасивність, байдужість, замкнутість, а іноді й агресивність.

На нашу думку, розв'язати наявні суперечності у студентській молоді можна шляхом включення їх у соціальноцінну діяльність, якою є соціально-виховна позааудиторна діяльність. Саме різноманітна і багатогранна соціально-виховна діяльність створює найбільш сприятливі можливості для задоволення потреб молоді щодо включення її в активне життя у навчальному закладі і поза ним, побудови нових взаємовідносин з людьми, дітьми, реалізації самостійності, оцінки соціуму, суспільства. В цілому, розглянуті особливості молоді людини дозволяють розглядати їх як одну із важливих умов формування соціально-громадянської спрямованості особистості у процесі соціально-виховної діяльності.

Водночас практичну діяльність можна розглядати як частину загально-професійної підготовки, як найбільш ефективний засіб для вирішення навчально-виховних завдань у процесі підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи. Дійсно, практична діяльність в навчально-виховному процесі може включати в себе три структурні компоненти. Це дає змогу педагогам організувати самостійну роботу студентів спочатку на базі їх власного досвіду, а потім на базі набутих ними знань і вмінь, розвиваючи при цьому їх власну думку чи позицію з приводу тієї чи іншої суспільної проблеми.

Узагальнюючи досвід позааудиторної діяльності, ми можемо виокремити загальні ознаки соціально-виховної діяльності. До них ми відносимо: єдність, добровільності й обов'язковості участі, формування мікрогруп на основі зацікавлення тими чи іншими проблемами, поєднання особистих і суспільних

проблем соціальне значущу мету і спільну діяльність студентів для її досягнення, взаємну відповідальність, зв'язок поставлених виховних проблем з реальним життям.

Залучення студентської молоді до пошуку оптимальних форм, методів і засобів впливу на людину у соціально-виховній діяльності має ряд переваг у виховному аспекті. Контактуючи з своїми однолітками і однодумцями, будуючи свої відносини з педагогами і школярами у соціально-виховному процесі, студенти оволодівають соціальним досвідом спілкування. Цьому сприяють відносини відповідальної залежності, які з'являються у процесі виховної роботи, а це, у свою чергу, створює умови для формування свідомості, переконливості погодженості особистих прагнень із прагненнями інших людей. У конкретній діяльності і при оцінюванні її результативності студенти усвідомлюють, що успіх діяльності одних залежить від якості дії інших, а успіх всієї справи залежить від співпраці, взаємодопомоги, взаємовиручки, особистої відповідальності. Включення студентів у систему багатогранних соціальних відносин створює сприятливі можливості для взаємодії учасників різних курсів, різних за статусом людей. Цьому сприяє взаємодія з педагогами, вчителями, громадськими організаціями, іншими студентськими мікрогрупами, що дозволяє розширити соціальні контакти, зробити соціально-виховну роботу більш змістовною.

Соціально-виховна діяльність відкриває шлях до творчості, ініціативи, самостійності, розвиває організаторські здібності, стимулює розвиток самовдосконалення, що дає змогу студентам взяти на себе відповідальність за створення нормативної психологічної атмосфери під час їх взаємодії з іншими людьми. Зміна лідерства, виконання разових доручень сприяє виробленню умінь і навичок управління виховним процесом, накопиченню практичного досвіду. Так, наприклад, позиція організатора змушує студента задуматись над пошуком нових дієвих форм соціально-виховної роботи. Самостійність прийнятого рішення ефективно впливає на розвиток ініціативи. Покладені на студентську молодь обов'язки, право відповідальності справляють суттєвий вплив на стійкість їх громадянської думки, ідеалу, яка залежить не лише від позитивних характеристик цих ідеалів, а, перш за все, від того, на якій базі вони формуються.

Ефективність соціально-виховної діяльності при формуванні соціально-громадянської спрямованості пояснюється тим, що у студентів є прагнення до соціально значущої діяльності, спілкування, самоствердження. Тому важливо саме шляхом включення студентської молоді у практичну виховну роботу закріпити у неї потребу в соціально значущій діяльності, оскільки це пов'язано з появою в особистості системи уявлень, понять поглядів, переконань, які визначають її ставлення до суспільства, людей, норм моралі, обов'язків, що у свою чергу є основою поведінки людини у різноманітних життєвих ситуаціях.

Соціально-виховна діяльність дозволяє ліквідувати розрив між теорією і практикою пізнання через лекції. Студентам стає більш зрозумілим шлях від емпіричного спостереження за фактами до теоретичного знання. З'являється змога пізнати соціальну дійсність шляхом використання різних засобів і з різних боків. Наприклад, практика показує, що порівнюючи і аналізуючи різні проекти соціально-виховної роботи студентів різних курсів і вихователів різних шкіл,

студенти переконуються, що людині завжди притаманне особливе бачення світу, прагнення до гармонії людини і природи, усього довкілля, а такі явища, як насильство, вбивств, жорстокість вони відносять до аномалій суспільного життя, яке є невідторним явищем. Автори проектів, здійснюючи свою роботу в різних умовах, розкриваються перед студентами через їх прагнення абстрагуватися від обстановки, яка викликає тривогу, через вираження у проектах їх власного бачення добросвіту, доброти, доброчесності, бажання допомогти учасникам проекту у реалізації задуму. Завдяки цьому здійснюється взаємозв'язок досвіду діяльності студентів у нових проектах і тих, котрі реалізували подібні проекти раніше. Але кожне нове покоління студентів стає носієм як професійних, так і громадських якостей.

Знайомство з досвідом соціально-виховної роботи, бесіди з учителями шкіл, з учнями розкривають перед студентами уже напрацьоване, апробоване іншими, їх думки, громадянські мотиви. Приклади вдалих проектів соціально-громадянського виховання в різні роки змушують студентів задуматися про свої громадянські обов'язки перед суспільством, школою іншими мікросоціумом, шукати відповіді на низку питань, які ставить перед ними реальна дійсність: хто ти, що ти, яка ти людина? Навіщо і куди ти йдеш? Що для тебе люди, чужі і близькі? Що для тебе земля, Батьківщина?

Але реальна практична робота іноді більше може дати, ніж будь-які міркування. Саме в ній студенти вчаться людяності. Адже, на жаль, останнім часом людина все менше відчуває себе «вінцем світостворення», все частіше - предметом маніпуляції владолюбців. Безмірно впала ціна людського життя. Сьогодні уже не дивують щоденні повідомлення про вбивство, викрадення, торгівлю людьми. Дітей давно не лякають фільми жахів, а лише тішать і розважають їх. Сьогодні, як ніколи, потребує захисту практичний гуманізм, гуманістичний спосіб оволодіння світом. А це потребує олюднення не лише весь навчальний процес, а особливо - виховний, допомогти молоді побачити його зв'язок у безкінечно багатомірній реальності з людиною, її працею, талантом, творчістю, життям. Тому вся життєдіяльність виховних процесів і програм зможе дати результати лише за умови саме такого розуміння соціально-виховної роботи зі студентською молоддю.

Реальна соціально-виховна діяльність пропонує такі ситуації, які потребують від педагогів і студентів подолання труднощів проявляючи при цьому нерозривний зв'язок волі з мотивами і здійснюючи безпосередній вплив на формування соціально-громадянської спрямованості. Слід відзначити особливий емоційний характер виховної роботи які заздалегідь забезпечують всім учасникам психічне, інтелектуальне та фізичне навантаження. Це кропітка робота над наповненням змісту проекту; це пошуки адекватних до змісту засобів і прийомів ефективного впливу на всіх учасників дії, та активізації інтересу проектованої проблеми всіх присутніх; це делікатна педагогічна робота з кожним із студентів, які реалізують даний проект; це виведення кожного із учасників на засвоєння закладеної у конкретний проект мети.

Насиченість цих та інших форм виховної роботи специфічними якостями (публіцистичність, образність, чітко спрямованого сюжету, врахування життєвого

досвіду молоді, їх ставлення до соціальних і суспільних проблем, емоційність та змістовність) дозволяє впливати на духовну і пізнавальну сферу студентської молоді. Враження, які залишаються після проведення різних видів соціально-виховної діяльності, зазвичай відкладаються в пам'яті людини і відновлюються тоді, коли з'являються необхідність: наприклад, зрозуміти й оцінити поведінку іншої людини в конкретній ситуації чи, коли з'являється невпевненість у своїх судженнях і оцінках.

Останнім часом виявлено, що певна кількість педагогів-кураторів не володіє технікою і технологією проведення виховної роботи, орієнтованої на формування саме соціально-громадянської спрямованості особистості, у деякого з них не вироблене відповідне ставлення до цього напрямку виховання, а головне - розуміння виховного процесу як активної діяльності молоді, соціальне цінної і особистісно значущої для неї, що важливе значення у розвитку соціально-громадянської визначеності студентів. Іноді педагоги допускають помилки при визначенні лідера групи, не враховуючи, що у складі групи є більш досвідчені, мало досвідчені зовсім слабо досвідчені студенти, що може призводити до нерівноцінних результатів виховного процесу.

Таким чином, своєрідність виховного процесу як прояву соціально-виховної діяльності студентів пов'язана з впливом на них різних соціально-педагогічних ситуацій, в якій кожен з них стоїть перед необхідністю вибору тієї чи іншої діяльної позиції. Визначальне значення у виховному процесі мають не умови самі по собі, а взаємодія особистості з цими умовами, місце студента у мікрогрупі, його ставлення до соціально-виховної діяльності, однокурсників, школярів, самого себе.

Використана література:

1. Алфимов В.М., Артемов Н.Е., Тимошенко Г.В. *Творческая личность старшеклассника: модель и развитие.* – Киев-Донецк: Б.И., 1993. – 64 с.
2. Андреев В.И. *Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности.* – Казань: КГУ, 1988. – 228 с.
3. Балакірева О., Яременко О. *Методологічні підходи та методи соціологічних досліджень соціальних проблем і соціалізації молоді // Молодь України у дзеркалі соціології.* – К.: УІСД, 2001. – 210 с.
4. Бех И.Д. *Нравственность личности: стратегия становления.* – Рівне, 1991. – 143 с.
5. Божович Л.И. *Проблемы формирования личности.* – Воронеж: НПО МОДЭК, 1995. – 352 с.
6. Киричук О.В. *Проблеми педагогічної взаємодії // Психологія.* – Вип. 37. – К., 1991. - С. 43 - 52.
7. *Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. збірник МОН України.* – 1996. - № 13.
8. Мудрик А.В. *Социализация и воспитание.* – М.: ВЛАДОС, 1996. – 96 с.
9. Приходько М.І., Пінчук Л.М. *Технологія педагогічної взаємодії.* – Запоріжжя: ЗДУ, 1996. – 61 с.

КАРПЕНКО ЕЛЕНА ГЕОРГЕВНА. *Роль педагогических возможностей в процессе гражданского становления студентов.*

В статье рассматриваются педагогические возможности, которые при определенных методах и формах внеурочной работы влияют на социальное развитие и становление студентов; определяются пути оптимального педагогического взаимодействия; определены составляющие и конкретизировано понятие «гражданское становление», «психологическое становление»; определены общие признаки социально-воспитательной деятельности; раскрыты направления и формы работы внеучебной студенческой деятельности с целью их участия в социально-воспитательной работе.

Ключевые слова: гражданское самоопределение, воспитательная деятельность, социально-педагогическая ситуация, внеучебная деятельность, социально-гражданская направленность.

KARPENKO OLENA. *The role of pedagogical possibilities in the process of civic status of students.*

Pedagogical possibilities which at certain methods and forms of extracurricular work are examined in the article, influence on social development and becoming of students; the ways of optimum pedagogical cooperation are determined .

Keywords: civil self-determination, educate activity, social-pedagogical situation, social-civil orientation.

УДК 159.9.072

Синякова В.Б.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КАР'ЄРИ

В статті розглядаються гендерні аспекти чоловіків та жінок на сучасному етапі розвитку суспільства, проаналізовано взаємозв'язок традиційних гендерних стереотипів та гендерних ролей на професійне становлення жінки, визначено провідні труднощі, щодо кар'єрного зростання жінки. Представлено основні види жіночої кар'єри. Визначено диференціацію провідних потреб кар'єри жінок та чоловіків. Проведено порівняльну характеристику ділових та особистих якостей чоловіків і жінок.

Ключові слова: гендер, гендерні ролі, гендерні стереотипи, маскулінні якості, фемінні якості, професійний шлях, кар'єра.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання гендерної нерівності займають по актуальності далеко не останнє місце. Незважаючи на очевидний прогрес, гендерна дискримінація, як і раніше, охоплює багато сфер суспільства, зокрема і сферу соціально-трудова відносин. З цієї причини досягнення гендерної рівності є важливим показником економічного розвитку кожної країни. Соціальний аналіз гендерного аспекту кар'єри, поділу праці між